

RAPPORT

FORENA

Försäkringen som försvann –
En rapport om arbetsskadeförsäkringen

INNEHÅLL

Förord	3
Från landskapslagar till lagen om arbetsskadeförsäkring	4
Dags att smälta ihop arbetsskadeförsäkringen med sjukförsäkringen?	6
90-talskrisen leder till striktare villkor i arbetsskadeförsäkringen	9
Arbetsskadeförsäkringen och kompletterande avtalsförsäkringar idag	10
Från 100 procent till 91 procent i ersättning vid arbetsskada	11
Antalet arbetsskador ökar medan dödsolyckorna minskar	13
Trots sämre arbetsmiljö minskar antalet arbetsskadelivräntor	15
Arbetsskadeförsäkringen förstärker statskassan	17
Arbetsskadeförsäkringen befinner sig den politiska skuggan	18
Sammanfattning och reformförslag	22

FÖRORD

Om vi inte tidigare var medvetna om det, så har den pågående coronapandemin på ett brutalt och omskakande sätt påmint oss om vår utsatthet och skörhet som människor. Vårt främsta försvar mot virusets härjningar är det svenska välfärdssystemet som vi tillsammans har byggt upp under det senaste seklet. Pandemin har utsatt vården, omsorgen och socialförsäkringarna för ett oerhört tryck som har blottlagt systemens starka och svaga delar. Snabba riksdagsbeslut har delvis mildrat effekterna där bristerna har varit som mest omfattande. Ett av dessa beslut var att föra upp infektionssjukdomen Covid-19 i förordningen om arbetsskadeförsäkringen. Det innebär att vårdpersonal som blir smittade av Covid-19 i anslutning till arbetet ska få smittan klassad som arbetsskada.

Arbetsskadeförsäkringen, som är Sveriges första och äldsta socialförsäkring, har haft en central betydelse för att minska riskerna för arbetstagarnas hälsa och liv. Till skillnad från många andra socialförsäkringar har arbetsskadeförsäkringen varit frånvarande i den politiska debatten under många år. Med rapporten Försäkringen som försvann, som ingår i Forenas välfärdspolitiska programarbete som sjösattes hösten 2018, vill vi rikta uppmärksamhet på hur arbetsskadeförsäkringen har förändrats under de senaste två decennierna. En förändring som i tysthet har lett till mycket allvarliga brister och berövat tusentals arbetstagare rätten till en skadeståndsrättslig ersättning. Utvecklingen går emellertid snabbt att vända i rätt riktning om rätt reformer sätts in, vilket vi visar i denna rapport som är skriven av Forenas samhällspolitiska chef Håkan Svärdman.

Anders Johansson

Förbundsordförande Forena

FRÅN LANDSKAPSLAGAR TILL LAGEN OM ARBETSSKADEFÖRSÄKRING

Rätten att utkräva ersättning för skador, särskilt i anslutning till arbete, bygger på en lång rättslig tradition i Sverige. Redan i de medeltida landskapslagarna stadgades att den som genom slarv vållat någon skada eller dennes död fick betala bot. En rättstradition som gjorde avtryck i kung Magnus Erikssons landslag, och blev Sveriges första riksomfattande lagsamling under mitten av 1300-talet. I dess dråpamålsbalk fastslås bland annat följande:

”Klättrar någon upp i träd på befallning, faller ned och ljuter döden därav, för honom skall gäldas böter av fyrtio marker.”

Och i Sårålsbalken utfästs boten vådaskador:

”Hugger någon av tummen på en annan eller foten framom vristen, skall det vara tio marker för lyte och tolv marker till treskifte för såren, ty tummen skall kallas halv hand och hälen för halv fot.”

Boten, som fungerade som ett mellanting av straff och skadestånd, kom att leva kvar i vårt rättssystem till mitten av 1800-talet då en ny strafflag infördes. I denna lag kom också den nya reformerade skadeståndsrätten att regleras. Reformarbetet var starkt influerat av prussisk och fransk skadeståndsrätt som byggde på den så kallade culperegeln, som härrör från den romerska rättens *lex Aquilia*, som nedtecknades under 200-talet före Kristus. Enligt romersk rätt skulle person- och sakskador ersättas av skadegöraren ifall han hade handlat med avsikt (*dolus*) eller vårdslöst (*culpa*) men inte på grund av olyckshändelse (*casus*). För att skadeståndsansvar ska kunna utkrävas måste man därför kunna visa att det finns ett orsakssamband mellan skadegörarens beteende och skadan.

Skadeståndsrätten visade sig snart inte vara särskild effektiv och ändamålsenlig när det gällde skador som drabbade människor inom den starkt framväxande industrin i slutet av 1800-talet. Detta bidrog till en utveckling av culperegeln så att den även inkluderade skadeståndsskyldighet för annan persons vållande, så kallat *principalansvar*, och ansvar helt oberoende av någons vållande, så kallat *rent strikt ansvar*. Samtidigt väcktes en debatt om behovet av en ersättningsrätt för arbetare i särskilt farlig industriell verksamhet. Centralt för debatten var att ersättningsrätten skulle motiveras utifrån den skadedrabbades behov av ersättning för sin försörjning och inte som ett straff för ett klandervärt beteende.

Första riksdagsmotionen som tog upp behovet av ersättningsrätt vid arbetsskador väcktes av den liberale politikern Adolf Hedin år 1884.¹ Två kommittéer och fem propositioner krävdes emellertid innan Riksdagen år 1901 godkände lagen om ersättningsplikt för arbetsgivare vid olycksfall i arbetet. Ersättningsplikten gällde endast olyckor och inte sjukdomar. Inte heller alla arbetare utan endast utvalda yrken inom industrin som ansågs särskilt farliga. Ersättningen utgick i form av enhetsbelopp

---

¹ Beskrivningen av arbetsskadeförsäkringens utveckling från 1880-talet till 1955 då lagen om yrkesskadeförsäkring trädde i kraft bygger huvudsakligen på Per Gunnar Edebalks bok *Välfärdsstaten träder fram*, 1996, Arkiv

på en krona om dagen vid arbetsförmåga som hade bestått i mer än 60 dagar och 300 kronor om året i livränta vid fullständig invaliditet. Ett belopp som motsvarande en tredjedel av årsinkomsten för en industriarbetare vid sekelskiftet.

Lagen om ersättningsplikt kritiserades häftigt från både riksdagens radikala krafter såväl som fackföreningsrörelsen. Kortare karenstid, generösare ersättning enligt inkomstbortfallsprincipen och försäkringsplikt istället för ersättningsplikt för arbetsgivarna efterlystes.

Efter en tid tillsattes nya utredningar och år 1916 presenterade regeringen ett förslag till en ny obligatorisk olycksfallsförsäkring som fick ett brett stöd i Riksdagen. Riksförsäkringsanstalten fick nu monopol på försäkringen som skulle omfatta alla anställda. Minimibeloppen slopades till förmån för en inkomstrelaterad ersättning som motsvarade två tredjedelar av arbetsinkomsten. En annan nyhet var att även färdolycksfall till och från arbetet skulle ersättas. Däremot inte yrkessjukdomar, som infogades i lagen först på 1930-talet, men då endast ett särskilt antal listade sjukdomar som ansågs vara starkt kopplade till yrkesutövningen. Diskussionen och utredningsarbetet fortsatte emellertid. Under de efterföljande två decennierna presenteras flera förslag till ytterligare förkortning av karensperioden och en samordning av ersättningarna mellan olycksfallsförsäkringen, sjukförsäkringen och folkpension. Det skedde först år 1955 då den allmänna sjukförsäkringen trädde ikraft och olycksfallsförsäkringen ersattes av yrkesskadeförsäkringen. Även om yrkesskadeförsäkringen i grunden vilade på skadeståndsrättsliga principer så kunde den skadelidande inte räkna med full kompensation för inkomstbortfallet.

För att få livränta krävdes att arbetsförmågan var nedsatt till minst 10 procent. Som högst kunde ersättningsnivå uppgå till 75 procent av tidigare årslön på 5 basbelopp. Livränta kunde omvandlas till ett engångsbelopp eller kapitalbelopp om livräntan inte hade en väsentlig betydelse för den arbetsskadades försörjning.

DAGS ATT SMÄLTA IHOP ARBETSSKADEFÖRSÄKRINGEN MED SJUKFÖRSÄKRINGEN?

I början av 1960-talet tillsattes yrkesskadeutredningen som bland annat hade till uppdrag att utreda om yrkesskedeförsäkringen hade förlorat i betydelse med anledning av att lagen om allmän försäkring trädde i kraft 1962 (den lagen ingår sedan 2011 i socialförsäkringsbalken). Utredningen tog fram ett förslag till hur yrkesskedeförsäkringen skulle kunna infogas i den allmänna försäkringen. Förmånerna och ersättningarna vid arbetsskada skulle inte skilja sig från andra skador. Undantag för lyte- och menersättning samt hjälpmedel skulle dock finnas. Förslagen fick principiellt stöd från regeringen, men resulterade inte i några konkreta förändringar. Ny aktualitet i arbetsskadefrågan väcktes i början av 1970-talet när regeringen tillsatte yrkesskedeförsäkringskommittén. Deras uppdrag var att komma tillrätta med samordningsproblemen mellan yrkesskedeförsäkringen och den allmänna försäkringen samt det tilltagande problemet med att många livräntetagare hade en fastställd invaliditet som endast i begränsad omfattning motsvarade deras förvärvsmässiga invaliditet. Yrkesskedeförsäkringen hade därmed blivit något annat än en kompensation för inkomstbortfall, vilket hade varit det ursprungliga syftet, framhöll regeringen i kommittédirektiven.

Åren innan yrkesskedeförsäkringskommittén presenterade sitt slutbetänkande så undertecknade Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen (LO) och Privattjänstemannakartellen (PTK) en överenskommelse om Trygghetsförsäkring vid yrkesskada (kallas i dag för Trygghetsförsäkring vid arbetsskada).² Syftet med denna försäkring var att tillförsäkra skadade i arbetet en skadeståndsmässig ersättning utan att behöva visa att arbetsgivaren eller annan var skadeståndsskyldig, det vill säga en så kallad no-fault försäkring. Dessutom hade skadeståndslagen reformerats 1972.

Yrkesskedeförsäkringskommittén tog starkt intryck av de vägledande principerna för Trygghetsförsäkringen vid yrkesskada och den nya skadeståndslagen. Yrkesskedeförsäkringen vilade förvisso på skadeståndsrättsliga principer men ersättningen hade enbart till syfte att garantera en ekonomisk grundtrygghet för den skadedrabbade, inte att göra henne skadelös utifrån ett ekonomiskt perspektiv. Kommittén ansåg att skadeståndsrättens ersättningsprinciper skulle vara vägledande för utformningen av den nya arbetsskedeförsäkringen. I och med avtalet om Trygghetsförsäkring vid yrkesskada ansåg kommittén att frågan om ersättning för lyte och men hade fått en tillfredsställande lösning och därmed behövdes inte motsvarande skydd i yrkesskedeförsäkringen.

I sitt slutbetänkande föreslog kommittén att ersättningen skulle höjas till 100 procent av inkomstförlusten på årslöner under 7,5 basbelopp.³ Under de första 90 dagarna skulle, i

---

² Överenskommelsen om TFY undertecknades 1974.

³ Idag kallas basbelopp för prisbasbelopp. Basbeloppet fastställdes till 4 200 kr år 1960. 1995 infördes det så kallade förhöjda prisbasbeloppet som vanligtvis används för att beräkna vissa tjänstepensionsförmåner. 2001

likhet med tidigare ordning, arbetsskador samordnas med den allmänna försäkringen. Därefter skulle arbetsskadesjukpenning på 100 procent av den sjukpenningsgrundande inkomsten utgå till den arbetsskadade. Vid långvarig eller bestående nedsättning av arbetsförmågan skulle hela inkomstförlusten täckas av livräntan. Att arbetsskador skulle betinga en högre ersättning än andra skador motiverade kommittén med att arbetslivet utsatt individen för större risker än vardagslivet och att arbetstagaren hade mindre möjligheter på grund av sin beroendeställning gentemot arbetsgivaren att påverka riskerna. Lösningen var emellertid provisorisk ansåg kommittén. I framtiden borde istället yrkesskadeförsäkringen och den allmänna försäkringen smälta samman till en gemensam försäkring. Idén om ett sammanhållet ersättningssystem för samtliga skador hade regeringen och Riksdagen tagit ställning för i anslutning till införandet av 1972-års skadeståndslag.

Dåvarande justitieministern Lennart Geijer framhöll i propositionen, som låg till grund för skadeståndslagen, att människors ekonomiska trygghet vid skadefall bör ske inom ramen för socialförsäkringssystemet och därmed minska betydelsens för skadeståndsrätten. Geijer fortsatte:

”Dess främsta uppgift är visserligen att bereda ett grundskydd, men det hindrar inte att det sker en vidareutveckling av systemet som medför höjningar av ersättningsnivån. Tvärtom finns anledning räkna med att successiva förbättringar kommer att genomföras även om det inte är någon realistisk tanke att socialförsäkringen inom överskådlig tid utvecklas därhän, att den täcker de behov som idag tillgodoses genom skadeståndsrätten.”⁴

I slutbetänkandet föreslår yrkesskadeförsäkringskommittén att den dittillsvarande listningen av arbetssjukdomar skulle ersättas av ett generellt arbetsskadebegrepp som innebar att i princip all fysisk och psykisk ohälsa som beror på arbetet skulle kunna godkännas som arbetsskada. Det nya arbetsskadebegreppet ansåg kommittén motiverade att försäkringen bytte namn till lag om arbetsskadeförsäkring (LAF). Däremot ville kommittén behålla möjligheten att omvandla livräntan till ett engångsbelopp.

Samtliga tunga remissinstanser ställde sig i huvudsak bakom kommitténs förslag. Riksrevisionsverket, Landstingsförbundet och Statens handikappråd hade förvisso gärna sett att kommittén prövat frågan om en sammanslagning av arbetsskadeförsäkringen och den allmänna försäkringen. Och för att inte försvåra en framtida sammanslagning menade Riksrevisionsverket och Försäkringskassförbundet att kompensationsnivån inte borde vara högre än 90 procent.

Kommitténs slutbetänkande resulterade i en proposition som Riksdagen tog ställning till under våren år 1976. Föredragande statsråd Sven Aspling ställde sig bakom flertalet av kommitténs förslag förutom möjligheten att omvandla livräntan till ett engångsbelopp. Aspling förklarar varför:

---

infördes inkomstbasbeloppet som används för att beräkna pensionsförmåner inom det allmänna pensionssystemet och tjänstepensionssystemen.

⁴ Proposition 1972:5

”Som jag tidigare har framhållit innebär övergången till ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp att livräntan kommer att utgöra en renodlad försäkring för inkomstbortfall. Enligt min mening är utbyte mot engångsbelopp inte förenligt med denna inkomstbortfallsprincip. Jag förordar därför att reglerna om utbyte av livränta mot engångsbelopp inte skall föras över till den nya lagen om arbetsskadeförsäkring.”⁵

Riksdagens majoritet slöt upp bakom Asplings föredragning och den nya lagen trädde i kraft den 1 juli år 1977.

---

⁵ Proposition 1975/76:197

90-TALSKRISEN LEDER TILL STRIKTARE VILLKOR I ARBETSSKADEFÖRSÄKRINGEN

Antalet anmälda och godkända arbetsskador ökade kraftigt redan ett par år efter att den nya arbetsskadeförsäkringen hade trätt i kraft. Det var framför allt arbetssjukdomarna som ökade. Utvecklingen uppmärksammades av 1984 års arbetsskadeutredning, som menade att praxisutvecklingen hade blivit allt för generös. Utredningen gjorde en prognos som visade att ärendeutvecklingen skulle öka till omkring 75 000 per år. Men redan ett par år senare spräcktes prognosen rejält och antalet anmälda ärenden översteg 100 000 strecket varav mer än 80 procent bifölls. Det bidrog till att kostnaderna för arbetsskadeförsäkringen femdubblades från knappt 2 till 10 miljarder kronor under perioden 1985–1990.

Den statsfinansiella krisen i början av 1990-talet tvingade fram omfattande nedskärningar i socialförsäkringssystemet där inga förmåner skonades. Den 1 januari 1993 skärptes bevisreglerna för skadlig inverkan och orsakssamband. Sedan dröjde det inte längre än ett halvår förrän arbetsskadesjukpenningen försvann helt.

Arbetsskadeförsäkringen ärvde yrkesskadeförsäkringens bevisregler, som utgår från att arbetsskada föreligger om inte betydligt starkare skäl talar mot det. Nu skulle det istället krävas hög grad av sannolikhet för att en faktor i arbetet skulle anses som skadlig. Dessutom skulle övervägande skäl tala för att skadan orsakats av denna faktor. Förändringarna fick avsedd effekt. Både kostnaderna och antalet arbetsskador minskade kraftigt. Däremot växte kritiken mot de nya bevisreglerna som ansågs alltför strikta, vilket framför allt drabbade kvinnor med arbetssjukdomar. År 2001 presenterade den dåvarande socialdemokratiska regeringen ett förslag där prövningen av arbetsskadan i två led skulle slopas och ersättas med en helhetsbedömning där arbetsskada ska anses uppkommit av olycksfall eller skadlig inverkan om övervägande skäl talar för det. Riksdagen godkände förslaget och har sedan år 2003 varit gällande.

ARBETSSKADEFÖRSÄKRINGEN OCH KOMPLETTERANDE AVTALSFÖRSÄKRINGAR IDAG

För tio år sedan samlades samtliga socialförsäkringsförmåner i Socialförsäkringsbalken där villkoren för arbetsskadeförsäkringen återfinns idag i stället för som tidigare i lagen om arbetsskadeförsäkring. Till skillnad från sjukförsäkringen så har arbetsskadeförsäkringen till syfte att ersätta 100 procent av inkomstförlusten.⁶ Ersättningen utgår antingen i form av livränta eller omställningslivränta och/eller barnlivränta om arbetstagaren avlider på grund av en arbetsolycka.

Livräntan ersätter inkomstförlusten vid ekonomisk invaliditet, det vill säga att den skadade har fått en sådan nedsättning av arbetsförmågan som leder till att han eller hon måste gå ned i arbetstid eller inte kan fortsätta i sitt yrke och därmed byta till något annat arbete som ger lägre lön.⁷

Livräntan kan högst beräknas till 100 procent av 7,5 prisbasbelopp i årsinkomst, vilket motsvarar 29 563 kronor i månaden. Värt att notera att ersättningstaket i sjukförsäkringen ligger på 8 prisbasbelopp eller 31 533 kronor per månad. Arbetsskadeförsäkringen ger emellertid ingen ersättning vid kortvarig nedsättning av arbetsförmågan eller vid så kallad medicinsk invaliditet som är kopplad till en kroppslig funktionsnedsättning på grund av skadan. Det är här avtalsförsäkringen Trygghetsförsäkring vid arbetsskada (TFA) kommer in i bilden. TFA finns i tre snarlika versioner, en för privatanställda arbetare och tjänstemän (TFA), en för kommun- och landstingsanställda (TFA-KL) och en som täcker statsanställda, det så kallade Personskadeavtalet (PSA). TFA-försäkringarna ger ersättning för både medicinsk – och ekonomisk invaliditet. Ersättning utgår även för sjukvårdskostnader, sveda och verk, rehabilitering, begravningskostnader, förlust av underhåll till efterlevande samt särskilda olägenheter.⁸ Villkoren i både TFA och TFA-KL förbättrades 2013. I TFA slopades den schablonberäknade ersättningen av inkomstförlusten för att därmed ge fullt inkomstskydd enligt skadeståndsrättsliga principer. Medan kravet på vållandeprövning för arbetssjukdomar slopades i TFA-KL. Det betyder att anställda som drabbas av en arbetssjukdom inte måste kunna bevisa att arbetsgivaren har vållat sjukdomen till följd av fel eller försummelse för att få ersättning för fysiskt och psykiskt lidande (sveda och värk).⁹

---

⁶ Sjukförsäkringen syftar till att ge ett så kallat standardskydd, vilket vanligtvis anses motsvara mellan 80–90 procent av inkomsten, medan arbetsskadeförsäkringen ska ge ett inkomstskydd enligt skadeståndsrättsliga principer vilket motsvarar 100 procent av inkomstförlusten.

⁷ Nedsättningen av arbetsförmågan måste bestå minst ett år och inkomstminskningen ska överstiga minst en femtondel av tidigare inkomst.

⁸ Ersättning för särskilda olägenheter lämnas bara vid svåra skador som medför en mycket högre anspänning än vad som ersätts genom lyte och men.

⁹ Karensperioden på 30 dagar vid sveda och värk har slopats i TFA för anställda inom Kooperationen.

FRÅN 100 PROCENT TILL 91 PROCENT I ERSÄTTNING VID ARBETSSKADA

Knappt en fjärdedel av inkomsten går förlorad ifall en anställd på ett företag som saknar TFA drabbas av en arbetsskada som leder till sjukfrånvaro. Förlusten ökar med stigande inkomst. I kronor blir det betydande belopp. Minst 4 000 kronor till högst 15 880 kronor i månaden inom de lönelägen som redovisas i tabellerna 1 och 2. Anställda inom den privata sektorn som omfattas av kollektivavtal får ett hundraprocentigt inkomstskydd vid kortvarig arbetsoförmåga. För offentligt anställda är det något lägre, 97 procent. Saknas kollektivavtal utbetalas endast sjukpenning från Försäkringskassan på högst 77 procent av lönen. Ersättningsnivån minskar emellertid med stigande inkomst. Vid varaktig arbetsoförmåga blir ersättningsgraden cirka 91 procent för samtliga anställda med en inkomst under 29 563 kronor i månaden och något högre för alla som har en inkomst över detta tak och arbetar på en arbetsplats med kollektivavtal. Skillnaden i beskattning av lön och försäkringsersättning innebär att arbetsskadade inte blir helt ekonomiskt skadelösa och därmed inte ger ett skadeståndsrättsligt inkomstskydd. Leder arbetsskadan till sjukhusvård och/eller invaliditet kan anställda på företag med avtal få ersättning för detta enligt exemplet i tabell 4. Ska anställd som saknar kollektivavtal få motsvarande ersättningar som utgår via TFA måste den anställde kräva ersättningen direkt av sin arbetsgivare antingen via en frivillig uppgörelse eller genom att lämna en stämningsansökan till domstol. Domstolsprocessen kan dessvärre riskera ge ett relativt lågt skadestånd eller att stämningstalan ogillas av domstolen och skadeståndsanspråket avslås, vilket innebär att den anställde själv få stå för rättegångskostnaderna.

Tabell 1: Försäkringsskydd mot inkomstförlust vid arbetsskada för privatanställda, som leder till 100-procentig arbetsoförmåga under 150 dagar, bruttoersättning (TFA).

Inkomst	Privatanställd med kollektivavtal			Anställd som saknar TFA		
	20 000	30 000	40 000	20 000	30 000	40 000
Månadslön, kr/mån	20 000	30 000	40 000	20 000	30 000	40 000
Total bruttoersättning, kr/mån	20 000 (100 %)	30 000 (100 %)	40 000 (100 %)	15 300 (77%)	22 950 (77 %)	24 120 (60 %)

Tabell 2: Försäkringsskydd mot inkomstförlust vid arbetsskada för anställda som utför offentliga uppgifter, som leder till 100-procentig arbetsoförmåga under 150 dagar, bruttoersättning (TFA-KL, PSA).

Inkomst	Offentligt anställd med kollektivavtal			Anställd som saknar TFA-KL och PSA.		
	20 000	30 000	40 000	20 000	30 000	40 000
Månadslön, kr/mån	20 000	30 000	40 000	20 000	30 000	40 000
Total bruttoersättning, kr/mån	19 307 (97 %)	29 039 (97 %)	39 039 (98 %)	15 300 (77%)	22 950 (77 %)	24 120 (60 %)

Beräkningarna är baserade på 2020 års prisbasbelopp.

Tabell 3: Försäkringsskydd mot inkomstförlust vid arbetsskada som leder till 100 procentig varaktig arbetsförmåga, nettoersättning. *

Inkomst	Anställd med kollektivavtal			Anställd som saknar TFA		
	20 000	30 000	40 000	20 000	30 000	40 000
Månadslön, kr/mån	20 000	30 000	40 000	20 000	30 000	40 000
Månadslön efter skatt	16 186	23 578	30 660	16 059	23 578	30 660
Total nettoersättning, kr/mån.	14 740 (91 %)	21 437 (91 %)	27 8 491 (93 %)	14 740 (91 %)	21 206 kr (90 %)	21 206 (69%)

*Nettoersättningsnivån är beräknad utifrån skattetabell för Stockholm stad 2020 och prisbasbeloppet för detta år. Inte medlem i trossamfund.

Tabell 4: Försäkringsersättning för medicinsk invaliditet och sveda och värk på grund av arbetsskada, bruttoersättning.

Ersättningar från Trygghetsförsäkring vid arbetsskada (TFA).	Anställd med kollektivavtal	Anställda som saknar TFA
Ersättning för sveda och värk*	37 200 kr	0 kr
Ersättning för medicinsk invaliditet	263 000 kr	0 kr
Total ersättning	300 200 kr	0 kr

Exemplet utgår från antagandet att de skadade personerna är 50 år och blir invalidiserade till 25 procent på grund av en arbetsolycka, men fortsätter att arbeta minst 25 procent efter olyckan kan följande ersättningar bli aktuella: Ersättning för sveda och värk är beräknat på sex månaders sjukhusvård för svåra skador (6 200 kr per månad x 6).

ANTALET ARBETSSKADOR ÖKAR MEDAN DÖDSOLYCKORNA MINSKAR

Arbetsmiljön är delvis avgörande för hur många som kan bli aktuella för ersättning från arbetsskadeförsäkringen. Ett mått som indikerar nivån på arbetsmiljön är antalet och andelen arbetsskador som drabbar människor på arbetsmarknaden. Sedan 1980-talet har det skett en dramatisk minskning av arbetsskadorna, vilket beror dels på automatiseringen av industrin, dels ett omfattande systematiskt arbetsmiljöarbete som fack och arbetsgivare bedrivit. Den positiva trenden bröts emellertid 2009 och sedan dess har antalet arbetsskador på den svenska arbetsmarknaden ökat med 34 procent, visar Arbetsmiljöverket. Förra året anmäldes 46 503 arbetsskador som gav upphov till sjukfrånvaro. Andelen av arbetskraften som drabbas av arbetsskador har också ökat sedan 2009, framför allt bland män.¹⁰ Männerna är också mest olycksdrabbade och särskilt män som arbetar i transportsektorn, skogen, gruvorna, och industrin. Att arbetsolyckorna i Sverige ökar bekräftas också av AFA-Försäkrings skadestatistik. Deras senaste statistik visar att de godkände 59 069 arbetsskador 2018, vilket är mer än dubbelt så många som 2009 då antalet uppgick till 25 524.¹¹ Antalet godkända arbetsskador per 1000 anställda har också ökat under perioden 2009 – 2018, från 1,9 till 2,5 skador per 1000 anställda

Antalet dödsolyckor i arbetslivet minskade konstant mellan åren 1955 – 1995 från i genomsnitt 300 till 55 dödsfall per år. Sedan år 2009 har färre än 50 dödsolyckor inträffat årligen och förra året avled 34 förvärvsarbetande i arbetsrelaterade olyckor. Knappt 86 procent av de förolyckade var män. Omkring 40 procent av dödsolyckorna sker i företag med färre än 5 anställda. Egenföretagare, företrädesvis inom jord- och skogsbruk, har väsentligt högre risk för arbetsolyckor med dödlig utgång jämfört med andra yrkesgrupper. Estoniaolyckan förklarar det extremt höga antalet dödsolyckor år 1994.¹²

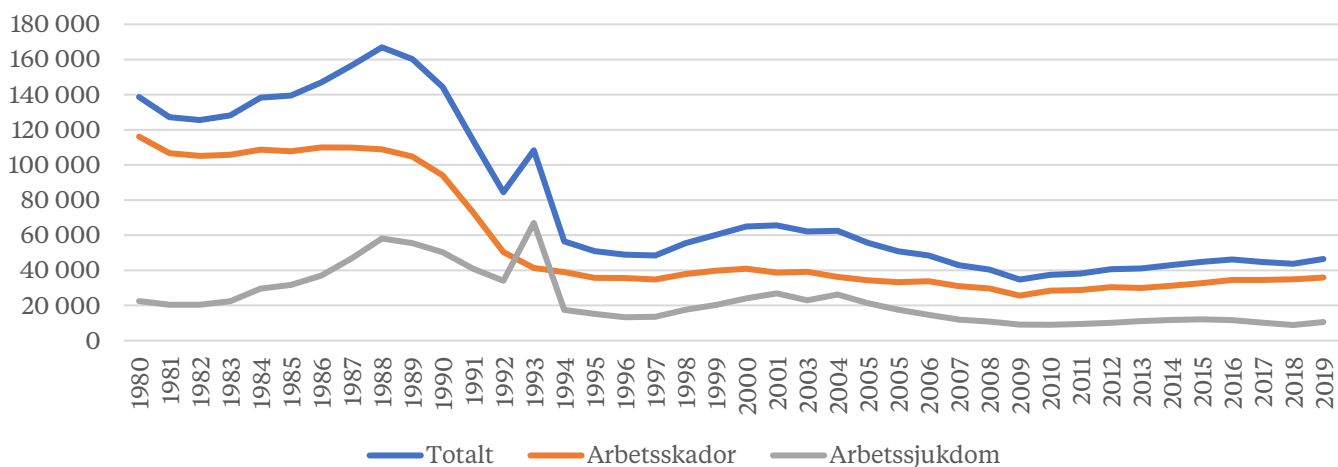
---

¹⁰ https://www.av.se/globalassets/filer/statistik/arbetsskador-2019/arbetsmiljostatistik-rapport-2020-01_arbetsskador-2019.pdf,

¹¹ Med en godkänd arbetsskada menas en arbetsskada som skadereglerats och godkänts enligt försäkringsvillkoren för TFA, TFA-KL och PSA. https://www.afaforsakring.se/globalassets/forebyggande/analys-och-statistik/arbetsskaderapporten/arbetsskaderapporten-2020/f7060_arbetsskaderapport_2020.pdf

¹² <https://www.av.se/globalassets/filer/statistik/arbetsskador-2018/arbetsmiljostatistik-arbetsskador-2018-rapport-2019-1.pdf>

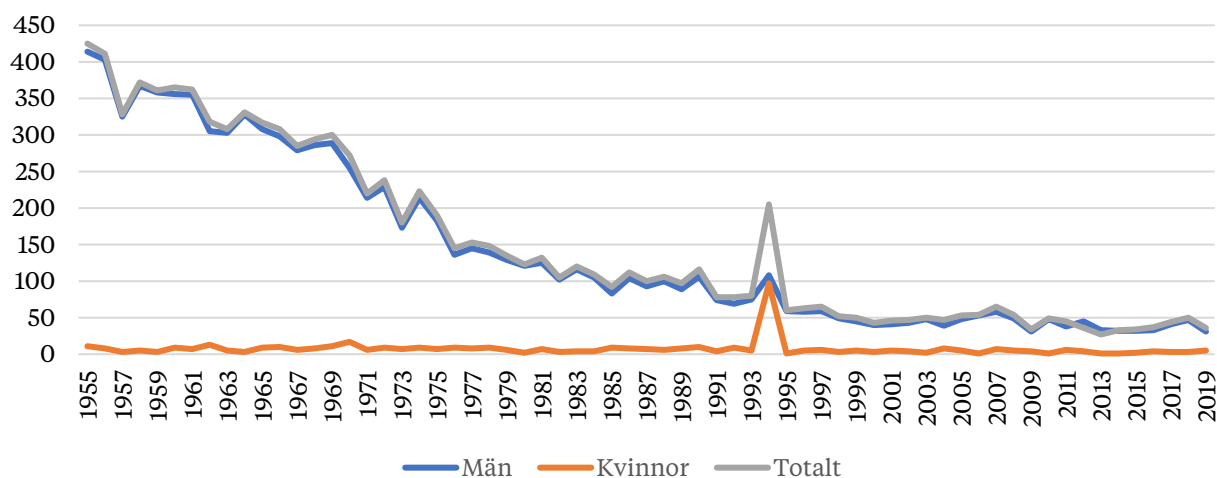
DIAGRAM 1: ANTAL ANMÄLDA ARBETSSKADOR OCH ARBETSOLYCKOR SOM GAV UPPHOV TILL SJUKFRÅNVARO MELLAN 1980–2019

Källa: Arbetsmiljöverket,

<http://webbstat.av.se/QvAJAXZfc/opendoc.htm?document=accesspoint%5Carbetsskadestatistik.qvw&host=QVS%40vmextapp02-hk&anonymous=true>

DIAGRAM 2: ANTAL FÖRVÄRVSARBETANDE SOM HAR FÖROLYCKATS I ARBETSLIVET MELLAN ÅREN 1955–2019.

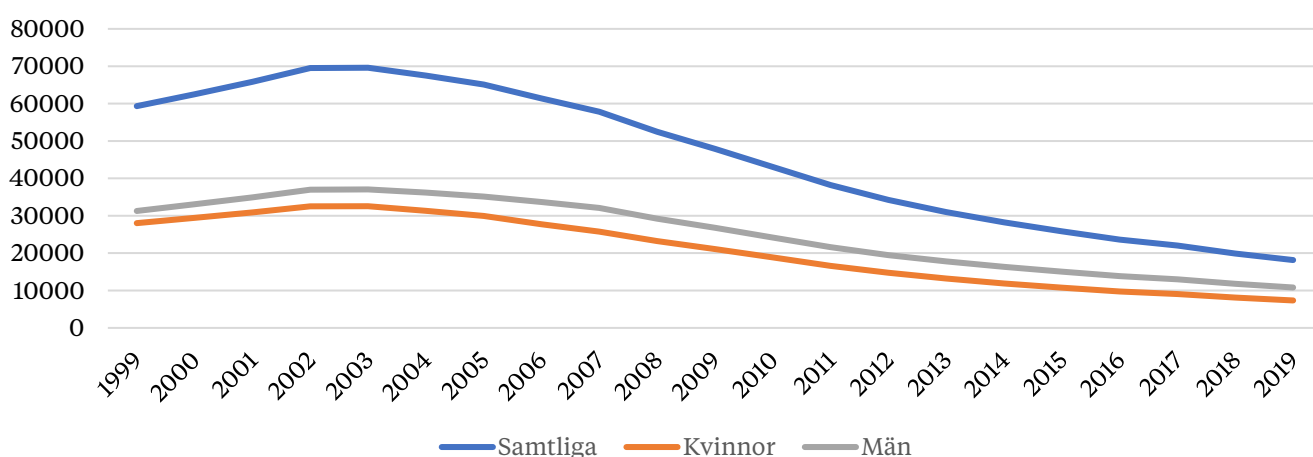
Källa: Arbetsmiljöverket, <https://www.av.se/globalassets/filer/statistik/arbetsmiljostatistik-dodsolyckor-i-arbetet-kon-1955-2019.pdf>

TROTS SÄMRE ARBETSMILJÖ MINSKAR ANTALET ARBETSSKADELIVRÄNTOR

Om arbetsmiljön de senaste tio åren har försämrats och villkoren i arbetsskadeförsäkringen har varit oförändrade sedan 2003 borde ett rimligt antagande vara att antalet beviljade arbetsskadelivräntor ökat kontinuerligt. Det har dock inte skett. Istället har både antalet mottagare av och antalet nybeviljade arbetsskadelivräntor minskat kraftigt. De senaste tjugo åren har antalet människor som får en arbetsskadelivränta minskat från 59 323 till 18 152. Av livräntetagarna är andelen kvinnor 40 procent. Förklaringen är att utflödet ur försäkringen på grund av pension eller dödsfall är väsentligt större än inflödet av nybeviljade livräntor. Ett inflöde som minskar kraftigt för varje år. Förra året beviljades endast 955 livräntor, motsvarande antal för femton år sedan var 7 282 livräntor.

Den kraftiga minskningen av antalet livräntor är anmärkningsvärd dels mot bakgrund av villkorslättnaderna som infördes i arbetsskadeförsäkringen 2003, dels att antalet arbetsolyckor ökat sedan år 2009. Därtill har antalet godkända arbetsskador som beviljats ersättning för medicinsk invaliditet från de kollektivavtalade arbetsskadeförsäkringarna, TFA, TFA-KL och PSA ökat med 16 procent sedan 2009 och uppgick till drygt 5 300 personer 2018.¹³

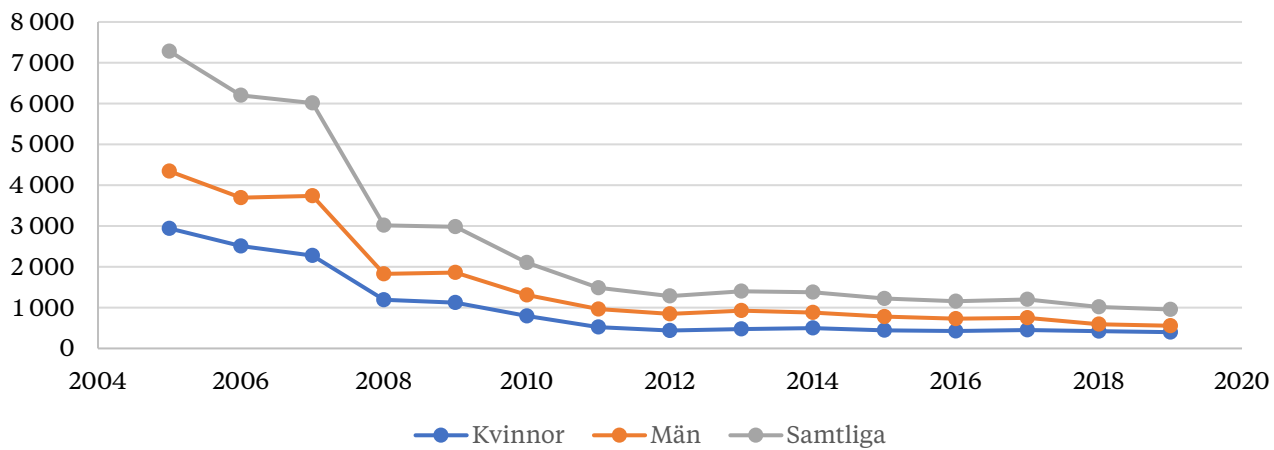
DIAGRAM 3: ANTAL MOTTAGARE AV ARBETSSKADELIVRÄNTA FÖR PERSONER FÖDDA 1938 ELLER SENARE, 1999–2019.

Källa: Försäkringskassan

¹³ https://www.afaforsakring.se/globalassets/forebyggande/analys-och-statistik/arbetsskaderapporten/arbetsskaderapporten-2020/f7060_arbetsskaderapport_2020.pdf

DIAGRAM 4: ANTAL NYBEVILJADE ARBETSSKADELIVRÄNTOR, 2005–2019

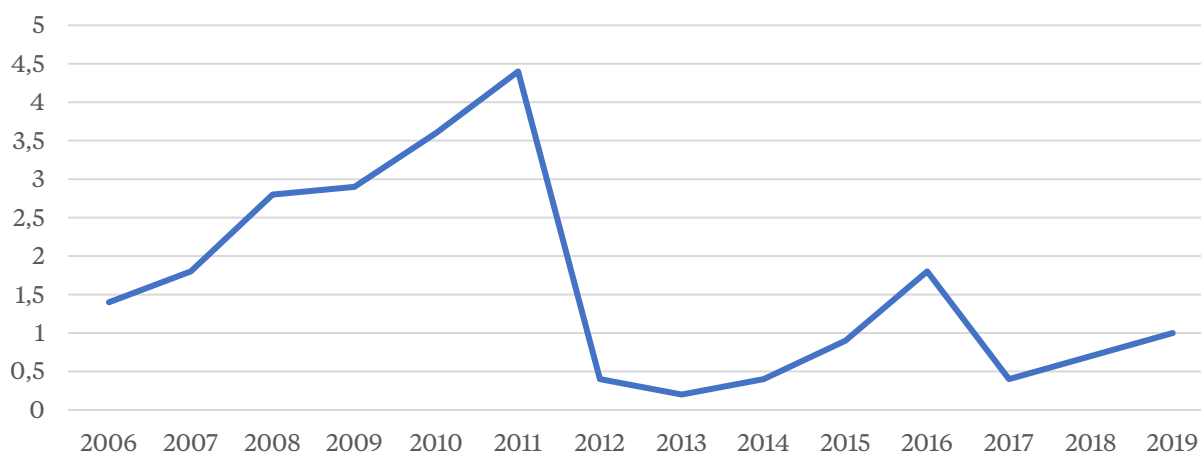
Källa: Försäkringskassan

ARBETSSKADEFÖRSÄKRINGEN FÖRSTÄRKER STATSKASSAN

Arbetskadeförsäkringen, i likhet med flertalet socialförsäkringar ger i regel statskassan en rejäl förstärkning. Socialförsäkringarna ska enligt socialavgiftslagen och lagen om fördelning av socialavgifter finansieras via arbetsgivaravgifterna som tas ur löntagarnas löneutrymme och inbetalas av arbetsgivarna. Intentionen i dessa lagar är att avgifterna ska finansiera förmånerna, inget annat. Det har dock inte hindrat att det årliga överskottet från arbetsgivaravgifterna har pendlat mellan 58 och 20 miljarder kronor sedan 2006. Hittills har varken någon regering eller riksdag kunnat förklarat varför gällande lagstiftning ska ignoreras. Arbetsskadeavgiften, som är den av arbetsgivaravgifterna som ska finansiera arbetskadeförsäkringen, har sedan 2017 legat på 0,2 procent och gav staten en intäkt på 3,7 miljarder kronor förra året. Kostnaden för försäkringen blev däremot en miljard kronor mindre. Det sammantagna överskottet från arbetskadeförsäkringen sedan 2006 uppgår till 23 miljarder kronor.

DIAGRAM 5: ARBETSSKADEFÖRSÄKRINGENS ÖVERSKOTT SEDAN 2006, MILJARDER KRONOR.

Källa: Ekonomistyrningsverket

ARBETSSKADEFÖRSÄKRINGEN BEFINNER SIG I DEN POLITISKA SKUGGAN

Trots att arbetsskadeförsäkringen uppvisar många och allvarliga brister under många år visar regering och riksdag ett svalt intresse. Under de senaste fem åren har regeringen tillsatt en utredning med uppdrag lämna förslag om hur arbetsskadeförsäkringen kan bli mer jämställd. I riksdagen har under samma tidsperiod endast en partimotion och ett par motioner från enskilda riksdagsledamöter haft yrkande på förändringar i arbetsskadeförsäkringen.

Mellan åren 2006 och 2015 pågick däremot en livlig diskussion om arbetsskadeförsäkringen, som kom till uttryck i statliga utredningar och initiativ utanför regeringskansliet. Bland annat lyfte Socialförsäkringsutredningen och senare även den parlamentariska socialförsäkringsutredningen behovet av förändringar i arbetsskadeförsäkringen i sina slutbetänkanden. I ett forskningsprojekt inom ramen för SNS presenterade Gabriella Sjögren Lindqvist och Eskil Wadensjö rapporten Dags för en ny arbetsskadeförsäkring. Försäkringsbranschens intresseorganisation, Svensk Försäkring, tillsatte Arbetsstadekommissionen, som resulterar i slutrapporten, Förslag till en reformerad arbetsskadeförsäkring. Här följer en sammanfattning av dessa publikationer i kronologisk ordning.

SOCIALFÖRSÄKRINGSUTREDNINGEN

Den borgerliga regeringen utsåg Anna Hedborg, tidigare LO-ekonom och socialförsäkringsminister, till särskild utredare 2004. I sitt slutbetänkande Mera försäkring och mera arbete, (SOU 2006: 86) konstaterar hon att arbetsskadeförsäkringens huvudsakliga syfte är att undvika skadeståndsprocesser.

Fluktrationen i antalet godkända arbetsskador under de senaste 40 åren kan enligt Hedborg delvis förklaras av att staten som försäkringsgivare tar andra hänsyn än försäkringsmässig. Det riskerar dels att gå ut över professionalismen i skadehanteringen, dels att möjligheten att få en skada klassad som arbetsskada beror på när den råkar inträffa.

Inriktningen för en framtida reformering av arbetsskadeförsäkringen bör vägledas av följande fem frågor enligt Hedborg:

1. Bör staten se till att skyddet vid arbetsskada är bättre än vid andra orsaker till arbetsoförmåga? Ska det i så fall komma till uttryck inom ramen för den allmänna sjukförsäkringen eller inom ramen för en särskild arbetsskadeförsäkring? Eller ska det vara upp till arbetsmarknadens parter att skapa försäkringslösningar om de vill undvika att tvister hamnar i domstol?
2. Ska en särskild arbetsskadeförsäkring stå för all compensation eller ska den komplettera det skydd som den allmänna sjukförsäkringen ger?
3. Om man ska ha en särskild arbetsskadeförsäkring, vem ska då vara försäkringsgivare: staten, arbetsmarknadens parter eller privata försäkringsbolag? Och vem avgör vilka som uppfyller kriterierna för arbetsskada?

4. Ska arbetssjukdomarna ingå i samma försäkring som arbetsolyckorna, ska de hanteras i en särskild försäkring eller ska de inte omfattas av skyddet över huvud taget?
5. Ska man ge försäkringen möjlighet att differentiera premien med avseende på risken att arbetsskada uppkommer?

Hedborgs svar på frågorna kan sammanfattas enligt följande:

1. En obligatorisk försäkring är den mest samhällsekonomiska effektiva lösningen för att hantera skadeståndsanspråk. Staten bör inom ramen för socialförsäkringarna värdera alla skador lika oavsett orsak. Därför bör en särskild arbetsskadeförsäkringslag införas där ansvaret för försäkringen läggs utanför statens förvaltning.
2. En ny arbetsskadeförsäkring bör i likhet med dagens ordning komplettera den allmänna statliga sjukförsäkringen, det vill säga vara sekundär. När principen för socialförsäkringarna är att alla skador ska värderas lika bör arbetsskadeförsäkringen endast komplettera den statliga sjukförsäkringen, det vill säga vara en sekundär försäkring.
3. Staten ska endast ange ramarna för en obligatorisk arbetsskadeförsäkring som privata försäkringsgivare tillhandahåller arbetsgivarna. Förmedlingen av försäkringen kan ske både via kollektivavtal och enskilda avtal.
4. En ny arbetsskadeförsäkringslag bör även i fortsättningen omfatta arbetssjukdomar. Sverige bör i likhet med andra länder införa en förteckning över sjukdomar som anses kunna vara orsakade av arbete.
5. Differentiera premier bör tillämpas i arbetsskadeförsäkringen. Härigenom hamnar en större del av avgifterna där utgifterna uppkommer och drivkraften att förebygga och rehabilitera arbetsskador blir starkare. Arbetsskador som man inte rimligen kan förhindra bör kanske belasta den arbetsplats eller bransch där de uppstår, och arbetsskador som beror på otillräckliga åtgärder bör det absolut.

Utifrån ett svenskt perspektiv är Hedborgs förslag långtgående, men liknar till stora delar utformningen av arbetsskadeförsäkringen i övriga nordiska länder. Därför är det inte heller förvånande att hon vill återinföra den tidigare möjligheten att omvandla livräntan till engångsbelopp för att härigenom skapa drivkrafter för arbetsskadade att återgå i arbete, något som tillämpas i både Danmark och Norge.

DAGS FÖR EN NY ARBETSSKADEFÖRSÄKRING

I Gabriella Sjögren Lindqvist och Eskil Wadensjös rapport, från 2008, presenteras ett förslag till en enhetlig arbetsskadeförsäkring som både inkluderar den nuvarande lagstadgade arbetsskadeförsäkringen och de kollektivavtalade TFA-försäkringarna. Det ska vara en försäkring som täcker samtliga kostnaderna för ekonomisk- och medicinsk invaliditet, medicinsk behandling och rehabilitering, det vill säga en primär försäkring. Härigenom synliggörs arbetsskadornas samlade kostnader för arbetsskador och möjliggör ökad effektivitet i försäkringen både vad gäller prevention och insatser för de skadade, framhåller författarna. Detta förstärks av att försäkringen finansieras via differentierade premier. Statligt huvudmannaskap för försäkringen är författarnas förstahandsalternativ, men ser även möjligheter att antingen låta arbetsmarknadens parter eller de kommersiella försäkringsbolagen ta över försäkringen.

FÖRSLAG TILL EN REFORMERAD ARBETSSKADEFÖRSÄKRING

Arbetskadekommissionen, under ledning av Björn von Sydow, tidigare riksdagens talman och försvarsminister, blottlägger en rad allvarliga brister i arbetsskadeförsäkringen i sin slutrapport 2012. Rättssäkerheten är otillfredsställande, skilda bedömningskriterier tillämpas för kvinnor och män, ojämlika ersättningsvillkor för arbetstagarna beroende på om de omfattas av kollektivavtal eller inte, samt svaga ekonomiska drivkrafter för arbetsgivarna att investera i arbetsmiljön.

För att åtgärda dessa brister presenterar kommissionen tre alternativa reformmodeller samt ett tiotal explicita förslag som adresseras till den då pågående parlamentariska socialförsäkringsutredningen för vidare analys. I den första reformmodellen sker förändringarna inom nuvarande arbetsskadesystem. I modell 2 omvandlas systemet till en sekundär skadeståndsbaserad arbetsskadeförsäkring, medan modell 3 tar steget mot en primär skadeståndsbaserad försäkring.

Oavsett val av modell vill kommissionen bland annat se att dagens generella arbetsskadebegrepp kompletteras med en sjukdomslista. För att höja rättssäkerheten föreslås att arbetsskadeärenden alltid ska innehålla ett motiverat ställningstagande om att utredningen är av tillräcklig omfattning för att beslut i saken ska kunna fattas. Och när det gäller att stärka drivkrafterna för att investera i hälsa efterlyser kommissionen differentierade premier.

DEN PARLAMENTARISKA SOCIALFÖRSÄKRINGSUTREDNINGEN

När den parlamentariska socialförsäkringsutredningen presenterar sitt slutbetänkande 2015 återfinns inga förslag som har inspirerats av de förslag till strukturella förändringar som hade utarbetats i ovanstående utredningar och rapporter. Förvisso konstaterar utredningen att förtroendet och legitimiteten i arbetsskadeförsäkringen vacklar. Man finner att arbetsskadeförsäkringen brister vad gäller rättssäkerheten. De menar också att det är svårt för den enskilde att förutse vilka skador som omfattas av försäkringen. Deras analyser visar också att det finns osakliga skillnader mellan kvinnors och mäns beviljandegrad.

Bristerna är emellertid inte tillräckligt allvarliga för att motivera en total omgörning av arbetsskadeförsäkringen som exempelvis att införa differentierade premier eller en privatisering. Det är en alldeles för komplicerad process som riskerar bli dyrbar och innebära oförutsedda risker, fastslår utredningen. Istället vill man se en reformering som begränsas till utformning av bedömningsstöd i handläggningen samt en förstärkt kunskapsförsörjning och bättre statistik om arbetsmiljörisker.

SAMMANFATTNING OCH REFORMFÖRSLAG

Den statliga arbetsskadeförsäkringen, som är Sveriges äldsta och första socialförsäkring, eroderar allt snabbare. Trots att omkring 130 människor skadas på sitt arbete varje dag, ett antal som har ökat stadigt sedan 2009, minskar antalet skadedrabbade som beviljas ersättning från arbetsskadeförsäkringen. Endast 955 arbetsskadelivräntor beviljades förra året. Det är åtta gånger färre än 2007.

Arbetsskadelivräntan, som ska ge ett skadeståndsrättsligt inkomstskydd, har urholkats. För en genomsnittlig löntagare motsvarar livräntan omkring 80 procent av tidigare lön. Orsaken är dels arbetsskadeförsäkringens låga ersättningstak, dels att livräntan beskattas högre än lön.

Endast när arbetsskadeförsäkringen kompletteras av de kollektivavtalade trygghetsförsäkringarna vid arbetsskada, (TFA, TFA-KL och PSA) överstiger ersättningen 90 procent av en genomsnittlig månadsinkomst 2019. Detta gäller särskilt under arbetsskadans akuta skede. Villkoren på arbetsmarknaden är dock inte jämlika. Uppskattningsvis 460 000 anställda omfattas inte av dessa kompletterande försäkringarna på grund av att de arbetar på företag utan kollektivavtal. Det brister även i jämställdhet visar flera utredningar vilket innebär att män i väsentligt högre utsträckning än kvinnor beviljas ersättning från arbetsskadeförsäkringen. När allt färre beviljas ersättning är det inte förvånande att arbetsskadeförsäkringen levererar ett betydande överskott till statskassan. Det sammantagna överskottet sedan 2006 uppgår till 23 miljarder kronor.

Vi måste tyvärr konstatera att arbetsskadeförsäkringen är på väg att bli irrelevant för 5,5 miljoner arbetstagare på den svenska arbetsmarknaden. Det tycks dock inte bekymra vare sig Socialdepartementet eller riksdagen. Det har varit magert med regeringsinitiativ och partimotioner i riksdagen som har berört arbetsskadeförsäkringen under de senaste fem åren, trots ett akut behov av en genomgripande reformering. Det är svårt att se en rimlig förklaring till varför staten försummar sitt ansvar för arbetsskadeförsäkring. Särskilt när konsekvensen blir att tusentals individer årligen berövas sin skadeståndsrättsliga ersättning. Axlas inte ansvaret bör det överlåtas till försäkringssektorn där endast försäkringsmässiga hänsynstaganden sätts i fokus. En sådan överlåtelse kan också på goda grunder motiveras utifrån principiella och sakliga skäl. Det har flera äldre utredningar och expertrapporter framfört. Ett exempel är Anna Hedborg som i 2005 års socialförsäkringsutredning lyfter tre omständigheter som motiverar att arbetsskadeförsäkringen bör organiseras på ett sätt som efterliknar den obligatoriska trafikförsäkringen.

För det första är det huvudsakliga syftet med arbetsskadeförsäkringen att undvika skadeståndsprocesser. För det andra är det inte rimligt att i längden upprätthålla ett socialförsäkringssystem som värderar skador olika på grund av orsak. I synnerhet inte när det finns en bred samsyn i riksdagen och hos arbetsmarknadens parter att ersättningsnivån i socialförsäkringarna högst bör ligga runt 80 till 90 procent av inkomstförlusten, vilket vanligtvis brukar kallas standardtrygghet till skillnad från skadeståndsrättens hundraprocentiga inkomstskydd. En samsyn som vilar på insikten om att framtidens utmaningar i form av ökade behov och förväntningar inom vård,

omsorg och skola kommer att kräva allt mer resurser, vilket begränsar möjligheterna att höja ersättningsnivåerna i socialförsäkringarna. Dessutom står de skadeståndsrättsliga ersättningsprinciper delvis i konflikt med socialförsäkringarnas mål om omställning och att främja arbetslinjen. För det tredje skapas drivkrafter för arbetsgivarna att kontinuerligt förbättra arbetsmiljön och rehabiliteringsinsatserna när differentierade premier tillämpas.

Utifrån våra egna erfarenheter från försäkringsbranschen är vi övertygade om att Hedborgs vägval för arbetsskadeförsäkringen ger bäst förutsättningar för att stärka jämlikheten, jämställdheten och rättssäkerheten för de av oss som drabbas av skador i arbetslivet. Att införa en lag om obligatorisk arbetsskadeförsäkring som utgår från nuvarande arbetsskadebegrepp och kompletterar den allmänna sjukförsäkringen bör rimligen bli en odramatisk reform för flertalet arbetsgivare och arbetstagare. I praktiken kommer det handla om att anpassa de kollektivavtalade arbetsskadeförsäkringarna, som omfattar cirka 90 procent av alla anställda, för ett utvidgat åtagande. Övriga arbetsgivare måste däremot välja mellan att teckna kollektivavtal eller en försäkring hos ett godkänt försäkringsbolag. Dessa bolag bör svara solidariskt, via en försäkringsnämnd, för ersättningskostnader som uppstått hos arbetsgivare som av någon anledning inte tecknat försäkring.

Vi uppskattar den initiala ersättningskostnaden för reformen till drygt 4,5 miljarder kronor. Premiekostnaden kan däremot förväntas bli avsevärt lägre med tanke på att dagens kollektivavtalade arbetsskadeförsäkringar (TFA, TFA-KL och PSA) går med rejäla överskott tack vare en utomordentlig kapitalavkastning. Förra året uppgick premien endast till 302 miljoner kronor och försäkringskostnaden till 4,06 miljarder kronor.¹⁴ Vår kalkyl för reformen utgår från att tidigare beviljade arbetsskadelivräntor fortsättningsvis administreras av Försäkringskassan och finansieras via arbetsskadeavgiften som ingår i arbetsgivaravgifterna. I takt med att antalet äldre livräntor upphör bör arbetsskadeavgiften sänkas för att kompensera kostnadsökningen i den nya arbetsskadeförsäkringen. Detta ramverk för en framtida arbetsskadeförsäkring måste givetvis kompletteras med förslag till lagtexter och en gedigen konsekvensanalys som slutligen kan resultera i en proposition från regeringen till riksdagen. Regeringen, som ytterst är ansvarig för missförhållandena i arbetsskadeförsäkringen, har en moralisk skyldighet att omgående tillsätta en utredning som påbörjar denna process. Där målet är en försäkring som ger människor upprättelse, trygghet och hopp.

---

¹⁴ <https://www.afaforsakring.se/globalassets/om-afa-forsakring/finansiella-rapporter/arsredovosning-2019/afa-trygg-sigenerad-2019.pdf>